

ГЕНЕЗА АБО РЕТРОСПЕКТИВА ПИТАННЯ ФОРМУВАННЯ ПРОФЕСІЙНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ МАЙБУТНІХ СОЦІАЛЬНИХ ПРАЦІВНИКІВ

Дорошенко О.В.

Чорноморський національний університет імені Петра Могили

У статті розглянуті поняття «компетентність», «компетенція», «професійна компетентність соціального працівника». Визначено основні компоненти професійної діяльності соціального працівника. Зазначено основні професійні функції соціального працівника.

Ключові слова: компетентність, компетенція, професійна компетентність соціального працівника.

Актуальність проблеми дослідження. Протягом останніх років динамічно і в той же час суперечливо розвивається соціальна робота, як вид професійної діяльності, що одночасно є спеціальною в системі вищої освіти. Соціальною роботою являється складною, емоційно навантаженою діяльністю, яка потребує до особистості фахівця особливих вимог: об'єктивності, індивідуального та інноваційного підходу через виконання соціальних ролей на практиці. Професійне становлення фахівця соціальної сфери залежить як від особистісних характеристик, якостей, світоглядної сфери і життєвої позиції, так і факторів професійного характеру: теоретичні знання, практичні вміння та навички. Тому вимогою суспільства до системи вищої освіти є ефективна професійна підготовка кваліфікованого соціального працівника відповідного рівня та профілю, компетентного, який вільно володіє професією та орієнтується в суміжних галузях діяльності, готового до постійного професійного росту, соціальної та професійної мобільності. Тому існує **нагальна потреба дослідження** і поширення результатів наукових розвідок науковців у цьому напрямі.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблему формування професійної компетентності майбутніх фахівців у процесі навчання у вищому навчальному закладі досліджували багато науковців. Різні аспекти вище зазначеної проблеми стали предметом наукових досліджень В. Баркасі, І. Бондаренко, Н. Босак, М. Васильєвої, С. Вітвицької, О. Вознюк, Л. Голованчук, І. Дроздової, О. Дубасенюк, А. Журавльова, Л. Карпової, С. Козак, М. Левківського, О. Мамчич, А. Маркової. Специфіка підготовки до виконання певних професійних функцій висвітлена в працях Г. Локаревої, С. Пащенко, А. Первушиної. Підготовку до роботи з різними категоріями клієнтів вивчали Ю. Мацкевич, Л. Пундик, С. Харченко. Проблеми розвитку професійної компетентності присвячені праці таких науковців, як В. Бочарова, М. Галагузова, Л. Гусякова, П. Павленко, Є. Холостова, Р. Чубук.

Мета даного дослідження полягає у висвітленні поняття «компетентність», «компетенція», «професійна компетентність соціального працівника». Розгляд даної теми обумовлено досягненням наступних завдань:

- визначити поняття «компетентність»;
- розглянути особливості поняття «компетенція»;
- охарактеризувати визначення «професійна компетентність соціального працівника».

Виклад основного матеріалу. Розвиток соціальної роботи в нашій країні з усією очевидністю показав необхідність професіоналізації цієї гуманної практики, що, у свою чергу, вимагає підвищеної уваги до формування професійної компетентності соціального працівника. Його ефективність багато в чому залежить від умінь, досвіду, особистісних якостей, тобто від його професіоналізму та професійної компетентності. Компетентний соціальний працівник повинен володіти методами, прийомами, технологіями соціальної роботи, а також вміннями, необхідними для їх застосування. Сучасний розвиток соціальної сфери вимагає від від системи вищої освіти професійної підготовки майбутніх фахівців, що володіють фундаментальними знаннями, вміннями та навичками творчо підходити до вирішення неординарних питань, які постають щоденно перед соціальним працівником в процесі вирішення проблем клієнтів соціальних служб закладів. Основна увага вищої школи під час підготовки майбутніх соціальних працівників акцентується на компетентностях, що сприяють швидкій адаптації фахівців до діяльності соціальних закладів, а також спроможності надання якісних соціальних послуг клієнтам, спрямованих на розв'язання їхніх нагальних проблем.

Для уточнення або з'ясування сутності вважаємо акцентувати увагу на понятті «професійна компетентність», що є складним, та означає володіння професійною діяльністю на достатньому рівні, здатність проектувати свій подальший професійний шлях; користуватись прийомами професійного спілкування й усвідомлення соціальної відповідальності за результати своєї роботи; володіння прийомами особистісного самовираження та саморозвитку в рамках професії, готовність до професійного зростання, позитивне ставлення до майбутньої професійної діяльності [5, с. 117].

А. Хуторський розуміє компетенцію, як задану вимогу, норму освітньої підготовки учня, а компетентність – як реально сформовані особистісні якості та мінімальний досвід діяльності. «Компетенція – це загально здатність, яка базується на знанні, досвіді, цінностях, схильностях, які набуті завдяки навчанню» [4, с. 87].

На думку Л. Голованчук, компетенція є «інтегральним результатом взаємодії компонентів» [2, с. 54]:

- мотиваційного, що виражає глибоку зацікавленість у даному виді діяльності, наявність особистісних смислів розв'язувати конкретну задачу;

– цільового, пов'язаного з умінням визначати особисті цілі, співвідносі з власними смислами; складанням особистих проєктів та планів; усвідомленням конструювання конкретних дій, вчинків, які забезпечать досягнення бажаного результату діяльності;

– орієнтаційного, що передбачає урахування зовнішніх умов діяльності (усвідомлення загальної основи діяльності; знання про коло реальних об'єктів; знання, уміння і навички, які стосуються цього кола) і внутрішніх (суб'єктивний досвід, наявні знання, предметні і міжпредметні вміння, навички, способи діяльності, психологічні особливості тощо); обізнаність учня щодо власних сильних і слабких сторін;

– функціонального, що передбачає здатність використовувати знання, уміння, способи діяльності та інформаційну грамотність як базис для формування власних можливих варіантів дії, прийняття рішень, застосування нових форм взаємодії тощо;

– контрольного, що передбачає наявність чітких вимірників процесу і результатів діяльності, закріплення правильних способів діяльності, удосконалення дій відповідно до визначеної і прийнятої цілі;

– оцінного, пов'язаного із здатністю до самоаналізу; адекватного самооцінювання своєї позиції, конкретного знання, необхідності чи не потрібності його для своєї діяльності, а також методу його здобування чи використання.

У тлумачному словнику С. Ожегова «компетенція» визначається як коло питань, в яких хто-небудь обізнаний; коло чийось повноважень, прав».

На думку І. Дроздової «компетенція – це здатність і готовність застосовувати знання і уміння при розв'язанні професійних завдань в різноманітних областях – як у конкретній області знань, так і в областях, слабо прив'язаних до конкретних об'єктів» [6, с. 65]. Для успішного виконання своїх функцій сучасний фахівець повинен володіти не тільки сумою загальних і спеціальних знань, навичок і умінь, а й комплексом певних якостей особистості, що забезпечують плідну роботу, тобто бути компетентним у своїй діяльності.

Компетентність розглядається з точки зору таких понять, як «компетентність фахівця» або «професійна компетентність». Компетентність (лат. *competens* – підходящий, відповідний, належний, здібний, знаючий) – якість людини, що володіє всебічними знаннями в якійсь галузі і думка якого тому є вагомим, авторитетним. Коли говорять про компетентність фахівців, то виникає уявлення про таког працівника, який виконує свою роботу якісно, ефективно, компетентно. Такий фахівець успішно діє при вирішенні професійних завдань на основі практичного досвіду, вміння та знань, а також завдяки особистим якостям. Компетентність забезпечує якісне вирішення соціальних проблем звернулася за допомогою людини. А також:

– забезпечує приналежність соціального працівника до їх професійної групи;

– визначає можливість їх швидкого професійного зростання та залучення для вирішення більш складних завдань клієнта;

– спонукає до постійного підвищення рівня професіоналізму, освоєння нових знань, розви-

тку навичок і умінь практичної діяльності, глибокого розуміння цінностей соціальної роботи та освоєння методів наукового дослідження процесів соціального середовища.

Виходячи з вище зазначеного ми дійшли висновку про те, що компетентність – це здатність приймати й нести відповідальність за їх реалізацію у різних галузях людської діяльності. Компетентність визначається як:

– поєднання психологічних якостей, а також психологічний стан, що дозволяє діяти самостійно й відповідально в нестандартних ситуаціях;

– знання своєї справи та можливих способів і засобів для виконання намічених цілей і завдань;

– здатність особистості об'єктивно оцінювати ситуацію, що склалася, й прийняти адекватне рішення [2, с. 55].

Аналіз структури поняття «компетентність» дає можливість зрозуміти, що до нього відноситься здатність особистості успішно виконувати певну професійну діяльність, а відтак компетентність визнається, виходячи з аналізу видів діяльності, виконуваних фахівцями під час розв'язання завдань у певній професійній галузі.

Професійна компетентність соціального працівника – специфічна здатність індивідуума, необхідна для ефективного виконання конкретних видів соціальної роботи на основі певних професійно важливих особистісних якостей, знань, умінь, навичок та ціннісних орієнтирів. Основою професійної діяльності виступають такі якості, як професіоналізм та компетентність: необхідний рівень знань, відповідні медичні показники, емоційно-вольові риси, психічні процеси, морально-ділові якості.

Козлов А., Іванова Т. вважають, що професійна компетентність характеризується наявністю у соціальних працівників комплексу знань, умінь, навичок, психологічних якостей, професійних позицій та акмеологічних варіантів. А знання, уміння і навички виступають як рольові характеристики професійної компетентності. Окрім того, професійна компетентність соціального працівника повинна включати також і особисті якості, а також сукупність умінь і навичок, що забезпечують функціонування процесу спілкування з клієнтами і колегами [4, с. 86].

Професійна компетентність складається з компонентів. Для їх виявлення вивчені кваліфікаційні характеристики та нормативні-правові документи, що регламентують професійну діяльність соціального працівника, вимоги державного освітнього стандарту вищої професійної освіти. Кожен компонент розглядається в структурі реалізації професійної діяльності соціального працівника. Серед них найчастіше називають [3, с. 54]:

– компетентність сприйняття;

– компетентність взаємодії;

– комунікативну;

– рефлексивна компетентність.

Проаналізувавши питання професійної компетентності соціальних працівників ми зробили спробу визначити основні професійні функції, які повинен реалізувати у своїй роботі соціальний працівник:

– *діагностична функція* пов'язана з визначенням клієнта (об'єкта уваги), сім'ї, оточення психологічних особливостей людини. Соціальний

працівник здійснює діагностику певного типу сімей спілкування клієнта, суть і причини його проблем (соціальних особистих, міжособистісних, внутрішньо сімейних труднощів і конфліктів) з метою створення умов для їх вирішення.

– *прогностична функція* передбачає участь спеціаліста у прогнозуванні і проектуванні процесу життєдіяльності конкретної особи, групи людей, громади. На основі визначення цілей і завдань соціальної роботи з клієнтом соціальний працівник розробляє програму особистісного розвитку кожного, створення можливих умов для вирішення проблем прогнозує результати, розробляє зміст, методи і форми роботи з клієнтом, групою, громадою з метою досягнення цих результатів.

– *організаційна функція* передбачає організацію соціальної роботи з клієнтом, групою, громадою, створює умови для продуктивної спільної діяльності, організовує дозвілля, розробляє про-

грами включення клієнтів у трудову діяльність за можливими чи вибраними видами, залучаючи до здійснення цієї діяльності установи, організація, підприємства. Стимулює включення клієнтів у групі допомоги іншим і самопомоги, виступає в ролі ініціатора й організатора різних форм роботи у соціальній сфері, в які активно залучаються добровольці.

Висновки. Резюмуючи вищезазначене, ми вважаємо, що питанню формування професійної компетентності майбутніх соціальних працівників, необхідно з акцентувати на: об'єктивності, індивідуального та інноваційного підходу через виконання соціальних ролей на практиці. Професійне становлення фахівця соціальної сфери залежить як від особистісних характеристик, якостей, світоглядної сфери і життєвої позиції, так і факторів професійного характеру: теоретичні знання, практичні вміння та навички.

Список літератури:

1. Гуковская М.В. Формирование компетенции социального взаимодействия будущего социального педагога в условиях вуза: дисс. ... канд. пед. наук: спец. 13.00.02 / Гуковская Марина Владимировна; Моск. гор. психол.-пед. ин-т. – М., 2008. – 221 с.
2. Енциклопедія для фахівців соціальної сфери / за заг. ред. проф. І.Д. Звереві. – Київ; Сімферополь: Універсум, 2012. – 536 с.
3. Комунікативна професійна компетентність як умова взаємодії соціального працівника з клієнтом / А.Й. Капська, Л.В. Волинська, О.Г. Карпенко, В.С. Филипчук; за ред. А.Й. Капської. – К.: ДЦСМ, 2003. – 87 с.
4. Карпенко О.Г. Професійне становлення соціального працівника: навч.-метод. посібник / О.Г. Карпенко. – К.: ДЦСМ, 2004. – 164 с.
5. Тюптя Л.Т. Соціальна робота: теорія і практика: навч. посіб. / Л.Т. Тюптя, І.Б. Іванова; Вікритий міжнарод. ун-т розвитку людини «Україна». – 2-ге вид., перероб. і доповн. К.: Знання, 2008. – 574 с.
6. Холостова Е.И. Профессионализм в социальной работе: учебное пособие / Е.И. Холостова. – М.: Издательское – торговая корпорация «Дашков и Ке», 2007. – 233 с.

Дорошенко О.В.

Черноморский национальный университет имени Петра Могилы

ГЕНЕЗИС ИЛИ РЕТРОСПЕКТИВА ВОПРОСА ФОРМИРОВАНИЯ ПРОФЕССИОНАЛЬНОЙ КОМПЕТЕНТОСТИ БУДУЩИХ СОЦИАЛЬНЫХ РАБОТНИКОВ

Аннотация

В статье рассмотрены понятия «компетентность», «компетенция», «профессиональная компетентность социального работника». Определены основные компоненты профессиональной деятельности социального работника. Указаны основные профессиональные функции социального работника.

Ключевые слова: компетентность, компетенция, профессиональная компетентность социального работника.

Doroshenko O.V.

Black Sea National University of Petro Mohyla

GENEZE OR RETROSPECTIVE QUESTION OF FORMING PROFESSIONAL COMPETENCY OF FUTURE SOCIAL WORKERS

Summary

The article deals with the notion of "competence", "competency", "professional competence of a social worker". The basic components of professional work of a social worker are determined. The basic professional functions of a social worker are indicated.

Keywords: competence, competency, professional competence of a social worker.